

Kai man buvo šešeri, senelis liovėsi mane pažinęs. Jis gyveno kaimynystėje, atkalnėje, žemiau mūsų namo, o kadangi trumpindamas kelią į mokyklą sukдавau per jo sodą, kartais paleisdavo pavymui pliauską ir šaukdavo, kad nešdinčiausi lauk. Tiesa, kartais mane pamatęs nudžiugdavo, priedavo artyn ir pavadindavo Helmutu. Bet ir tada nežinodavau, kaip reaguoti. Senelis mirė. Pamiršau tuos nutikimus – iki tol, kol ta pačia liga apsirgo tėvas.

Rusai turi tokią patarlę: niekas, be klaidų, gyvenime nesikartoja. O senatvėje jos dar ir pasunkėja. Tėvas visuomet buvo linkęs į keistenybes, tad užuomaršumą, pasireiškusį netrukus po to, kai išėjo į pensiją, aiškinome visišku nebesidomėjimu aplinkiniu pasauliu. Atrodė, kad jis elgiasi įprastai. Tad keletą metų gadinome jam nervus įkalbinėdami susiimti.

Dabar man pikta dėl iššvaistytų jėgų – juk bambėjome ant žmogaus, o ne ant jo ligos. Šimtus kartų kartojome: „Na, neapsileisk tu taip!“, o tėvas kantriai išklausedavo

mūsų gerai žinodamas seną tiesą, kad lengviau laiku nusileisti. Nenorėjo galynėtis su užuomaršumu, nesinaudojo net menkiausiais būdais pagelbėti atminčiai, tad ir netekdavo kitiems priekaištauti, esą kažkas užmezga jo nosinėse mazgus. Nesileido į nuožmų pozicijų karą su krinkančiu protu, nė karto net nemėgino užvesti apie tai pokalbio, nors – žvelgiant iš šiandienos perspektyvos – vėliausiai devyniasdešimtųjų metų viduryje turėjo suprasti, kad reikalai rimti. Jeigu kuriam nors iš savo vaikų būtų pasakęs: labai gaila, bet mano galva nebedirba, būtume galėję suvaldyti susidariusią situaciją. Tačiau mes metų metus žaidėme katę-pelę: tėvas buvo pelė, mes buvome pelės, o liga – katė.

Pirmasis, be galo nervus nualinęs, dvejonių ir nežinios kupinas etapas jau liko mums už nugaros, ir, nors vis dar nenoromis jį prisimenu, dabar suprantu: skirtingi dalykai, ar pasiduodi, nes nebenori galynėtis, ar dėl to, kad žinai esąs įveiktas. Tėvas manė esąs įveiktas. Nugyvenęs iki savo gyvenimo periodo, kai proto galios ėmė silpti, jis atsidėjo vidinei ramybei: tam, kas stokojant veiksmingų vaistų artimiesiems irgi duoda realią galimybę pakelti šios ligos nedalią.

Milanas Kundera rašo: „Šio neišvengiamo pralaimėjimo, vadinamo gyvenimu, akivaizdoje mums lieka vienintelis dalykas: bandyti jį suprasti.“

Viduriniąją demencijos fazę, kurią šiuo metu išgyvena mano tėvas, įsivaizduoju taip: tarsi būtum iš miegų pa-

kirdęs, nesusivoki, kur esi, aplinkui viskas sukasi – šalys, metai ir žmonės. Stengiesi susiorientuoti, bet nepavyksta. Viskas ir toliau sukasi ratu: mirusieji, gyvieji, prisiminimai, gal sapnai, gal haliucinacijos, nieko nesakančios sakinių nuotrupos – ir tokia būseną nebeapkanta per visą dieną.

Kai būnu namie – o būnu ne itin dažnai, mat globos našta galime paskirstyti ant daugelio pečių, pažadinu tėvą apie devynias. Jis guli apglumęs po antklode, bet ilgainiui jau apsipratęs su tuo, kad į jo kambarį užeina visokie nepažįstamieji, tad ir nesiskundžia.

– Ar nenorėtum keltis? – maloniai pasiteirauju. Ir, kad paskleisčiau bent kiek optimizmo, priduriu: – Na ir gražus tas mūsų gyvenimėlis!

– Tavasis gal ir gražus, – skeptiškai mesteli tėvas ranydamasis iš patalų.

Paduodu jam puskojines, jis minutėlę apžiūrinėja jas pakėlęs antakius, o paskui klausia:

– Kur trečia?

Padedu jam apsirengti, kad ceremonija neužsitęstų amžinai. Jis noriai leidžiasi rengiamas. Paskui nudanginu jį žemyn, virtuvėn, pusryčiauti. Po pusryčių paraginu eiti nusiskusti. Sumirksėjęs akimis jis sako:

– Geriau jau būčiau likęs namie. Ne taip greitai vėl tave aplankysiu.

Parodau jam kelią į vonios kambarį. Jis uždainuoja „Ojo-jo-jo-jo...“ – tikisi išlošti laiko.

– Tau juk reikia nusiskusti, kad padoriai atrodytum, – įkalbinėju jį.

Jis eina iš paskos koja už kojos.

– Jeigu tu kažko iš to tikiesi... – sumurma jis, dirsteli į veidrodį, abiem rankom taip smarkiai perbraukia per pasišiaušusius plaukus, jog tie atrodo it sulaižyti. Dar kartelį apžiūri save veidrodyje, prataria: – Beveik kaip naujas, – nusišypso ir iš širdies padėkoja.

Pastaruojų metu jis labai dažnai dėkoja. Kai prieš kelias dienas išpoškino: „Nuoširdžiai tau iš anksto dėkoju“, niekaip neįstengiau susieti to su jokia kontekstu.

Įpratau maloniai atsakyti į tokius pareiškimus. „Nėra už ką“, tariu jam, arba: „Labai prašom“, arba: „Man buvo vienas malonumas“. Supratau, kad pritarti ir leisti tėvui manyti, esą, viskas gerai, yra sveikiau, nei klausinėti, kaip darydavau anksčiau – jis tada tik susigėsta ir sutrinka. Niekas nemėgsta atsakinėti į klausimus, kurie – jeigu žmogus apskritai juos suvokia – atskleidžia tik jo trūkumus.

Iš pradžių tokie bandymai prisitaikyti buvo skausmingi ir alinantys. Juk vaikai nuo mažų dienų laiko savo tėvus stipriais ir tiki, kad šie nepalaužiamai pakels visas gyvenimo negandas, – tad su vis labiau ryškėjančiomis jų silpnybėmis būna daug sunkiau susigyventi nei matant jas kituose. Bet pastaruojų metu gan gerai įsijaučiau į savo naująjį vaidmenį. Suvokiau ir tai, kad žmonių, apsirgusių demencija, gyvenimui reikia taikyti naujas taisykles.

Jeigu mano tėvas nori padėkoti, tegul dėkoja, nors ir neaišku, už ką, o jeigu išsigeidžia skūstis, kad visas pasaulis jį paliko likimo valiai, tegul skundžiasi – ir visai nesvarbu, ar jo įsivaizdavimas atitinka faktais paremtą pasaulį, ar ne. Be demencijos, kitas pasaulis jam neegzistuoja. Kaip artimas jam žmogus galiu tik stengtis sušvelninti jo nuoskaudas, pripažindamas pakrikusią ligonio tikrovę.

Kadangi tėvas nebeįstengia pereiti tiltu į mano pasaulį, tenka man pas jį nukakti. Ten, kitoje pusėje, jo proto galių ribose, anapus dalykiškumu ir tikslingumu grįstos mūsų visuomenės, jis vis dar pagarbos vertas žmogus ir, nors pagal bendrai priimtus kriterijus ne visuomet protingas, vis dėlto savaip nepaprastas.

Katė sėlina per sodą. Tėvas sako: „Anksčiau ir aš turėjau kačių, ne pats sau vienas, bet kaip dalininkas.“ O kartą, kai paklausiau, kaip jam einasi, jis atsakė: „Stebuklai nevyksta, bet užtat rodosi ženklai.“ Paskui be jokio ryšio dėsto tokius nerealius ir nebaigtus sakinius, kokių kartais pasitaiko susapnuoti: „Gyvenimas be problemų irgi nėra kiek ne lengvesnis.“

Augusto Geigerio sąmojus ir išmintis. Tik gaila, kad jo kalba palengva išsikošia, kad ir tie sakiniai, nuo kurių iš nuostabos atima žadą, vis rečiau nuskamba. Skaudu matyti, kiek visko pragaišta. Lyg stebėčiau, kaip sulėtintuose kadruose tėvas baigia nukraujuoti. Gyvenimas išsisunkia iš jo lašas po lašo. Asmenybė lašas po lašo išvarva iš žmo-

gaus. Jausmas, kad tai mano tėvas, vyras, padėjęs mane užauginti, dar niekur nedingo. Tačiau akimirkos, kai nebeatpažįstu tėvo tokio, koks jis būdavo anksčiau, vis dažnesnės, labiausiai vakarais.

Vakarais gauni patirti, kas jau visai netrukus vyks ir rytais. Mat kai sutemsta, atsėlina baimė. Tada tėvas paklaikęs be atvangos suka ratus kaip koks senas karalius tremtyje. Tada viskas, ką mato, baugina, viskas susvyruoja, nebetenka pagrindo, gresia bet kurią akimirką išsi-sklaidyti. Ir niekas nebeprimena namų.

Jau kurį laiką sėdžiu virtuvėje ir rašau pastabas nešiojamoju kompiuteriu. Svetainėje įjungtas televizorius, ir tėvas, išgirdęs iš ten sklindančius balsus, pirštų galiukais nutipena priemene įsiklausydamas ir sau panosėje vis sumurmėdamas: „Man tai nieko nesako.“ Paskui ateina pas mane į virtuvę ir dedasi žiūrintis, ką aš rašau. Bet akių kampučiu matau, kad jam reikia pagalbos.

– Gal nori truputėlį pažiūrėti televizorių? – klausiu jo.

– Kas man iš to?

– Na, vis užsiėmimas.

– Norėčiau eiti namo.

– Tu esi namie.

– Kur mes?

Pasakau jam gatvės pavadinimą ir namo numerį.

– Na taip, bet čia niekada dažnai nesilankydavau.

– Tu pastatei šitą namą šeštojo dešimtmečio pabaigoje ir nuo to laiko čia gyvenai.

Jo veidas persikreipia. Informacija, kurią ką tik išgirdo, jo, regis, netenkina. Jis pasikaso pakaušį:

– Tikiu tavimi, bet tik su išlygomis. O dabar noriu eiti namo.

Pažvelgiu į jį. Nors jis stengiasi nuslėpti, kad yra sutrikęs, nesunku pastebėti, kad šis momentas jį labai kankina. Jis kupinas nerimo, kaktą išpylęs prakaitas. Skausmas veria mane kiaurai žiūrint į šį žmogų, kuris tuoj puls į paniką.

Kankinantis jausmas, kad esi ne namie, būdingas šiai ligai. Manau, jog taip yra dėl to, kad demencija susirgęs žmogus yra dvasiškai pakrikęs ir nebesijaučia saugus, todėl veržiasi į tokią vietą, kur vėl galėtų patirti ramybę. O kadangi sudirgimas nepraeina net ir geriausiai pažįstamose vietose, tai net ir sava lova nebeatrodo galinti suteikti namų prieglobą.

Marselio Prusto žodžiais tariant, tikrasis rojus – tas, kurį praradai. Tokiu atveju vietos net neverta keisti, nebent nukreipti dėmesį – gal taip net ir geriau – dainavimu. Dainuoti linksmiau, dementiški žmonės mėgsta dainuoti. Dainavimas – tai kažkas emocionalaus, namai už apčiuopiamo pasaulio ribų.

Beje, dėl dainavimo: dažnai sakoma, esą demencija sergantys žmonės – lyg maži vaikai, vargu ar aptiksi straipsnį, išivertusį be šitos metaforos. Man dėl to pikta. Juk suaugęs žmogus niekaip negali trauktis *atgal* į vaikystę, nes vaiko esmė yra keliauti *pirmyn*. Vaikai įgyja gebėjimus.

mų, demencijos ligoniai gebėjimų netenka. Kai bendrauji su vaikais, matai akivaizdžią pažangą, kai bendrauji su demencijos ligoniais, negali nepastebėti praradimų. Tiesa tokia: amžius nieko negražina, jis – čiuožynė, ir vienas didžiausių rūpesčių, kurių gali pridaryti senatvė, – kartais ji trunka per ilgai.

Ijungiu kompaktinių diskų grotuvą. Helga, mano sesuo, tam reikalui nupirko liaudies dainų rinkinį. *Dardam geltonu vežimu* ir *Skrido kartą gulbių pulkas*. Dažnai šis motas pasiteisina. Gerą pusvalandį taip ir plyšaujam, manasis senukas kartais taip įsijaučia, kad nesusilaikau nesijuokęs. Tėvas užsikrečia juoku, o kadangi jau vėlu, pasinaudoju momentu ir nuduriguuju jį viršun į miegamąjį. Jis gerai nusiteikęs, nors laiko, aplinkos ir įvykių lygiai taip pat neatsirenka. Tik šią minutę nesuka sau dėl to galvos.

Svarbu ne nugalėti, o išverti*, galvoju sau, ir po visos dienos pasijuntu ne mažiau nusibaigęs nei tėvas. Vilkdamas jam pižamą, aiškinu, ką turės daryti. Jis pats palenda po antklode ir sako:

– Svarbiausia, kad turiu, kur miegoti, – tada apsidairo, pakelia ranką sveikindamasis su kažkuo, ką tik pats mato, ir taria: – Čia visai pakenčiama. Net ir visai neblogai.

* Citata iš Rainer Maria Rilke, *Requiem für Wolf Graf von Kalckreuth* (1908). (Čia ir toliau vertėjos pastabos.)

Kaip laikaisi, tėti?

Na, turiu pasakyti, laikaisi gerai. Tiesa, tik kabutėse, nes neištengiu to įvertinti.

Ką galvoji apie laiko tėkmę?

Laiko tėkmę? Ar jis eina greitai, ar lėtai, man vis tiek. Tuo klausimu nesu išrankus.